

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

Zachraňme lesy

CO DĚLAT, ABYCHOM ZACHRÁNILI LESY

www.zachranmelesy.cz

BALÍČEK OPATŘENÍ

České lesy potřebují bezodkladnou a zároveň systematickou změnu hospodaření. Jejich krize totiž není zřejmá jen na odlesněných kopcích, ale i v analýzách, které ukazují, že ztráta jehličí u českých jehličnanů je nejvyšší v Evropě¹ a že za čtyřicet let budou smrky prosperovat už jen v nejvyšších polohách Krkonoš, Šumavy, Králického Sněžníku, Hrubého Jeseníku a možná Krušných hor a Beskyd. Na celém zbytku republiky hrozí plošný rozpad smrkových monokultur².

Když císařovna Marie Terezie zaváděla v polovině 18. století v našich zemích moderní lesnictví, jehož součástí byla péče o lesy do té doby spalované v hutích, sklárnách a dalším průmyslu, bylo asi logickým krokem (i vzhledem k chladnější klimatické periodě) zaměřit se na rychle a zpříma rostoucí smrk. Ovšem dnes je naopak rozumným krokem smrk co nejrychleji opustit. Studie publikovaná v prestižním časopise Nature Climate Change týmem profesora Hanewinkela již v roce 2012 přesvědčivě ukazuje, že Česká republika se stejně jako další země střední Evropy stane již za pár desítek let optimálním prostředím pro dub, buk a další listnaté dřeviny, zatímco smrk zde bude hynout dříve než ve svém mýtním věku a s jeho pěstováním budou spojeny ekonomické ztráty.

Není to nic nového, vždyť již v roce 1995 na totéž upozorňovala studie kolektivu doc. Antonína Bučka z Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity, vycházející z tehdejších modelů, a návazně i další vědecké práce. V roce 2006 vyzvalo vládní činitele k bezodkladným krokům více než 200 českých vědců ve Stanovisku vědeckých a odborných pracovníků k ochraně českých lesů³. Odborníci, ekologické organizace a část lesníků vyzývají ke změnám již více než 20 let.

České lesy jsou ale komplexním světem, v němž je smrk jen jedním z mnoha témat. V reakci na již těžce postupující změnu klimatu, jejíž dopady na lesy dnes už všichni vidíme, proto Hnutí DUHA nabízí tento balíček komplexních legislativních i nelegislativních opatření. Navržené změny mohou ve své provázanosti a vzájemném doplnění zajistit, aby se české lesnictví v příštích desetiletích nemuselo jen neustále soustředit na řešení důsledků náhlých krizových stavů a kalamit. Potřebujeme promyšlenou a proveditelnou cestu systematických změn, které dovedou naše lesy do další etapy jejich vývoje.

I. Změna legislativy

Novela lesního zákona a souvisejících předpisů může zajistit, že budou české lesy rozmanitější a bude se v nich hospodařit přírodě blízkým způsobem. Zlepší se vodní režim v krajině, omezí se vznik holin a lesníci budou moci lépe o lesy pečovat. Novela by rovněž měla umožnit historické postupy lesního hospodaření a ponechat části lesů divoké přírodě a jejím šetrným návštěvníkům. Navrhujeme proto následující opatření.

Zákon o lesích

- Ustanovit povinnost obnovovat lesy v přírodě blízké druhové skladbě (v zákoně definovat, co je přírodě blízká druhová skladba; podrobnější specifikace pak bude uvedena v novele vyhlášky č. 83/1996 Sb.).
- S dřevinami přirozené druhové skladby pracovat jako s dřevinami hlavními (nikoli MZD). Místo minimálního podílu MZD stanovit (následně prostřednictvím novely vyhlášky č. 83/1996 Sb.)

maximální podíl jiných dřevin než dřevin přirozené druhové skladby nebo dřevin pro dané stanoviště rizikových. Specifické případy (např. akát) řešit výjimkou státní správy lesa.

Zdůvodnění: Nevhodná druhová skladba, tedy výsadba zejména smrků a borovic do prostředí, kde by v přírodě jinak nerostly, je spolu s holosečným způsobem hospodaření hlavní příčinou špatného zdravotního stavu a plošného hynutí našich lesů. Aby znovu nevznikaly plošně rozsáhlé monokultury, požaduje lesní zákon při obnově lesů vysazovat takzvané meliorační a zpevňující dřeviny (MZD), což jsou především

listnáče a jedle. Jejich podíl stanovuje vyhláška č. 83/1996 Sb. Ministerstvo zemědělství ovšem při jejím vydání v roce 1996 stanovilo velmi nízké podíly MZD, většinou mezi 5 až 30 procenty. Tím umožnilo ve většině našich lesů nadále vysazovat převážně smrky, a to i na zcela nevhodných stanovištích. Vzhledem k rychle postupujícímu oteplování je změna zapotřebí více než kdy dříve. Novela lesního zákona by měla dosavadní systém obrátit: stanovit, že hlavními dřevinami budou druhy, které by na daném místě v přírodě rostly, a pro jednotlivá stanoviště určit bezpečný maximální podíl ostatních stromů pro dané stanoviště nepřírozených. Podrobněji by to měla stanovit novela vyhlášky č. 83/1996 Sb. – viz níže.

- Omezit použití introdukovaných dřevin (zatím neinvazivních) na maximálně 10 % (výjimečně 15 %) podílu při obnově. Specifické případy (např. akátiny, evropské jižní dřeviny na vysychavá stanoviště) řešit výjimkou udělovanou státní správou lesa.

Zdůvodnění: Vyšší podíl cizokrajných dřevin by znamenal obrovské riziko pro biodiverzitu lesů, protože naše ostatní druhy rostlin, hub, hmyzu a dalších živočichů nejsou na soužití s těmito cizokrajnými stromy přizpůsobené. Neznámým rizikem by byly i pro podobu budoucích lesů – nikdo totiž nedokáže odhadnout, jak by introdukované druhy pěstované ve větším množství naše lesy ovlivnily. Zkušenosti ze zahraničí ukazují, že se mohou začít chovat invazivně (např. douglaska ve Francii, dub červený již i u nás).

- Vypustit povinnost do 2 let zalesnit a do 7 let zajistit vytěžený porost s cílem využít přirozené obnovy porostů (včetně přípravných dřevin) dřevinami přirozené druhové skladby a dosáhnout výrazné skupinovitě různověkosti. Jako pojistku pro případné nezodpovědné vlastníky, kteří území nezalesní, stanovit, že nedojde-li k přirozené obnově alespoň na 70 % plochy vytěženého porostu do 10 let, musí ji vlastníky zalesnit uměle, přičemž tato povinnost by se nevztahovala na neobnovené souvislé plochy menší než 0,3 ha.

Zdůvodnění: Lesy vzniklé z přirozeného zmlazení (tedy ze semen) jsou mnohem odolnější než lesy z uměle vysázených sazenic předpěstovaných ve školkách. Při přirozeném zmlazování totiž dochází k selekci a přírodnímu výběru, takže z množství malých semenáčků zůstanou jen ti nejsilnější a nejlépe danému místu přizpůsobení jedinci. Dokonce i smrky v porostech

vzniklých z přirozeného zmlazení ve středních polohách jsou dnes často vitální, zatímco vedlejší smrkové porosty z umělé výsadby chřadnou. Proto se v mnoha případech vyplatí nespěchat po těžbě s umělým zalesněním a počkat, až se lesy samy zmladí z náletu semen. Teprve v místech, kde k tomu do 10 let nedojde, by bylo třeba přistoupit k povinné výsadbě.

Není na škodu, zůstanou-li v přirozeném zmlazení mezery – prostorově rozrůzněné les bude stabilnější a bude mít mnohem vyšší biodiverzitu. V takových mezerách může nový les vznikat postupně i po desítky let. Pokud se budou na menších plochách střídát mladé a starší porosty, nikdy v případě kalamity nevzniknou tak velké holiny, jaké známe dnes. Vlastník pochopitelně může do mezer stromy dosadit nebo zalesňovat dříve, avšak zákon by měl v tomto případě dát vlastníkům možnost volby. Přitom je samozřejmě nutné zachovat v zákoně zákaz přiřazení další obnovy či holosečné těžby, dokud nebude první holina zalesněná a zajištěná.

- Omezit holoseče při úmyslné těžbě: v zásadě hospodařit bez holosečí, použití holoseče na ploše nad 0,3 ha umožnit jen v porostech geneticky nepůvodních dřevin a u nízkých lesů, jinde jen v odůvodněných případech a po schválení orgánu státní správy lesa.

Zdůvodnění: Při holoseči (jednorázovém smýcení všech stromů na daném místě) dojde k náhlému odclonění lesní půdy, která je následující dva roky, než zaroste vegetací, obnažena a vystavena přímému slunečnímu svítu a dešti. Dochází tím k mineralizaci humusu a k odplavování živin, erozi a degradaci půdy. Vlivem vysokých teplot se rozpadají půdní struktury, snižuje se schopnost půdy zadržovat vodu a odumírá velká část půdních organismů. Lesy vypěstované na holinách následně mnohem snadněji podléhají kalamitám. I státní podniky uvádějí, že k využití holin na ploše větší než 0,3 hektaru přistupují spíše výjimečně. Možnost výjimky pro holiny nad 0,3 hektaru navrhuje v zákoně zachovat.

- Stanovit povinnost ponechat v obnovovaných porostech nejméně 5 stromů přirozené druhové skladby na hektar k dožití a zetlení.

Zdůvodnění: Biodiverzita je důležitá pro odolnost našich lesů. Třetina lesních druhů je přitom vázána na staré stromy a tlející dřevo. Lesy, v nichž chybějí staré, suché a rozkládající se

stromy, jsou o tohle velké množství druhů ochuzené. Studie zabývající se touto problematikou se shodují, že v lesích by mělo zůstat k zestárnutí a zetlení minimálně 20 až 50 m³ dřeva na hektar. Větší část starých stromů by měla být soustředěná na jednom místě (viz ponechání území samovolnému vývoji v kapitole o zákoně o ochraně přírody a krajiny na str. 9) a menší část jednotlivě rozptýlená v porostu. Pět stromů na hektar je přitom naprosté minimum, které by měl požadovat zákon. Dobrovolné ponechání většího podílu starých či rozpadajících se stromů může být řešeno finanční podporou vlastníkům.

- Vytvořit prostor pro rozmanité způsoby hospodaření, včetně historických postupů: nízký a střední les, za stanovených podmínek pastva, hrabání opadu a řízené maloplošné vypalování za účelem obnovy lesa. V lesním zákoně je nutné definovat tvary lesa (nízký, střední, vysoký). Dále je třeba doplnit, že v odůvodněných případech (nízký les) může orgán státní správy lesa udělit výjimku ze stanovené šířky holé seče, umožnit, aby orgán státní správy lesa mohl v lesích zvláštního určení schválit odchylné postupy také z podnětu orgánu ochrany přírody, a upravit ustanovení o zákazu pastvy a hrabání steliva.

Zdůvodnění: Různé, v minulosti používané způsoby hospodaření měly vliv na vznik rozmanitějších forem lesa. Nízké lesy jsou pařeziny, kde se stromy nesázejí, ale nechávají se vyrůstat z pařezů jako výmladky – využívaly se na palivo a dnes se k nim někteří vlastníci vracejí při produkci biomasy. Tzv. střední lesy byly bohaté lesy s několika etážemi, ve kterých sedláci udržovali část vysokých starých stromů (vzniklých generativní cestou ze semen nebo sazenic) určených na stavby obydlí a vegetativně vzniklý podrost zase na palivo. V lesích se dříve pásli dobytek a hrabalo stelivo, což při nadměrném využívání lesy vážně poškozovalo. Při nižší intenzitě to však mělo i pozitivní dopady – dobytek nahradil pratury, udržoval lesy světlejší, a tím pomáhal světlomilným druhům, které v hustých tmavých lesích nežijí. Občasné malé požáry zase startují bohatou obnovu lesů.

S výjimkou středních lesů jistě není možné ani vhodné zavádět tyto způsoby hospodaření plošně. Nízké lesy se hodí na některá stanoviště nižších poloh a niv vodních toků. Střední a nízké lesy jsou přitom v některých místech dobrým řešením krize stejnověkých monokultur a zatím jsou odolnější proti suchu, nicméně nelze reálně

předpokládat jejich masivní pěstování; budou spíše vhodným doplňkem krajinné mozaiky.

Využívání ostatních způsobů (pastva, řízené maloplošné vypalování apod.) uvádíme jen jako příklad specifických managementů pro zachování určitých vzácných druhů v některých chráněných územích. Lesní zákon by je proto neměl paušálně zakazovat, ačkoli určitá omezení jsou nutná.

- Upravit ustanovení, která pracují pouze s lesem věkových tříd a používají jako základní veličinu věk stromů. Zákon by neměl vytvářet překážky pro pěstování bohatě strukturovaných lesů a lesů jiných tvarů, než je les vysoký.

Zdůvodnění: Současný lesní zákon počítá pouze se šablonovitým hospodařením ve stejnověkých lesích, které se najednou nebo postupně v krátké době smýtí a zase obnoví, takže i nové porosty jsou zcela nebo téměř stejnověké. Přitom lesy různověké s bohatou prostorovou strukturou jsou výrazně odolnější, stabilnější a většinou i hospodářsky produktivnější a ekonomicky efektivnější a mají mnohem vyšší biodiverzitu. Těží se v nich jen jednotlivé stromy nebo skupiny stromů a najdeme v nich na jednom místě celou škálu stromů různého stáří. Pro hospodářské plánování a další operace není v takových lesích použitelná veličina věku stromů, na které je postaven současný lesní zákon. Proto je nezbytné na místech, kde současná legislativa pracuje s věkem jako se základní plánovací veličinou, použít jiné vhodné ukazatele pro lesy obhospodařované výběrnými principy tak, aby došlo k zrovnoprávnění různých způsobů hospodaření a zařízení lesů.

- Zrušit zákaz snížit zakmenění pod 0,7.

Zdůvodnění: Ukazatel zakmenění charakterizuje poměr skutečné produkce k produkci ideální. Ta byla ovšem odvozena za jiných podmínek, než jaké máme dnes, a v současnosti za měnících se podmínek prostředí ztrácí smysl. Zakmenění navíc není v zákoně definováno, a tudíž je jeho používání problematické. V zákoně by měl být tento parametr zrušen bez ohledu na dále uvedené problémy, které přináší.

Při obnově či přestavbě lesa na les bohatých struktur je někdy potřebné snížit zakmenění. Vznikne tak dočasně řidší, prosvětlený les, který umožní nastartovat přirozené zmlazování porostu. Lesy s nižším zakmeněním jsou také důležité pro lesní biodiverzitu, jelikož světlomilné

druhy z příliš hustých lesů mizejí. Zákaz snížit zakmenění bránil v uskutečňování některých specifických způsobů managementu druhové ochrany. Zrušení tohoto zákazu dává větší volnost vlastníkům lesů, přičemž ekonomika hospodaření je stimulem pro to, aby nebyl zneužíván.

- Upravit paušální zákaz mýtní úmyslné těžby v porostech do 80 let a vyjmenovat případy, na které se tento zákaz nevztahuje (zejména na nízký les a na lesy s nevhodnou druhovou skladbou, v nichž hrozí rozpad porostů).

Zdůvodnění: Změna klimatu urychluje rozpad zejména smrkových a mistry i borových lesů vysazených v minulosti na nevhodná stanoviště. Proto je třeba začít s přeměnami takových porostů ihned, a předejít tak kalamitám. Na takové případy by se neměl vztahovat zákaz obnovovat porosty mladší 80 let. Tento zákaz by se neměl vztahovat ani na nízké lesy, v nichž se s těžbou začíná například už po 20 letech.

- Nově vytvořit pravidla pro revizi stávajícího systému odvodnění lesních půd a revitalizaci lesních vodních toků. Řešit to zmocněním k vydání vyhlášky a revizí normy ČSN v oblasti lesnickotechnických meliorací, v oblasti hrazení bystrin a strží a v oblasti lesních cest se zaměřením na obnovu přirozeného vodního režimu v lesích.

Zdůvodnění: Lesy v krajině zadržují srážky a postupně uvolňují vodu do podloží a vodních toků. Jejich význam pro stabilizaci vodního režimu v krajině je nedocenitelný. Bohužel mnoho lesů bylo v minulosti odvodněno a vinou nevhodných způsobů lesního hospodaření došlo k zahloubení vodních toků. Pokud odvodněná prameniště a zahloubené vodoteče nevrátíme do dobrého stavu, voda bude rychle mizet. Proto Národní akční plán adaptace na změnu klimatu ukládá povinnost současné odvodnění lesů revidovat a obnovit přírodní stav (opatření 2_2.1). Jedná se o systémové a levné řešení oproti nákladným a problematickým stavbám z drátokamene a přehrazeným vodním nádržkám. Podrobněji by postup měla řešit vyhláška.

- Umožnit, respektive zjednodušit ponechání porostů samovolnému vývoji; vždy samozřejmě se souhlasem vlastníka a zajištěním ochrany okolních hospodářských lesů.

Zdůvodnění: Existence míst s divokou přírodou je jednou ze základních podmínek fungování

zdravých lesů. Ale mimo národní parky a přírodní rezervace je ponechání některých částí lesa samovolnému vývoji komplikované, a to i pro vlastníka, který o to usiluje. Narazí-li na konzervativního úředníka státní správy lesů, může mu úřad nařídít takové zásahy, které si nepřeje provádět. Domluva vlastníka s ochranou přírody nemusí ke zřízení smluvní ochrany porostů pro ponechání míst samovolnému vývoji postačovat. Proto je třeba spolu s novelou zákona o ochraně přírody (viz níže) revidovat i některá ustanovení zákona o lesích – například vyjmout povinnost zasahovat proti takzvaným škůdcům v lesích ponechaných samovolnému vývoji, samozřejmě při zajištění ochrany lesů okolních vlastníků.

- Při kalamitách zavést operativní rozhodování a umožnit nezasahovat tam, kde zásahy nejsou efektivní.

Zdůvodnění: Dalším případem, kdy je třeba upravit paušální povinnost zasahovat proti škůdcům, jsou kalamity, během nichž chybí kapacita na včasné zásahy a toto ustanovení lesního zákona je jednoduše nesplnitelné. V takových případech je třeba soustředit zásahy do míst, kde jsou nejefektivnější, například z hlediska zabránění šíření kůrovce do dalších zdravých lesů, a v oblastech, v nichž je efektivita nižší, naopak od zásahů upustit. Podrobnější postup by měla stanovit novela vyhlášky č. 101/1996 Sb. (viz níže na str. 9).

Vyhláška č. 83/1996 Sb., o zpracování ob- lastních plánů rozvoje lesů a o vymezení hospodářských souborů

- Jako cílové pro jednotlivé hospodářské soubory uvést dřeviny přirozené druhové skladby. Místo minimálního podílu MZD stanovit maximální podíl dřevin stanovištně nepůvodních nebo pro daná stanoviště rizikových.

Zdůvodnění: Podle stávajícího znění vyhlášky by bylo možné například na Bruntálsku, kde dochází k plošnému hynutí smrku, smrk znovu vysázet až v zastoupení 75 %.

Změna vyhlášky, která by navazovala na změnu lesního zákona, by měla uvést pro jednotlivá stanoviště dřeviny přirozené druhové skladby jako cílové a zároveň podle místních podmínek stanovit maximální přípustný podíl dřevin, které by na daném místě přirozeně nerostly

a/nebo jsou pro toto stanoviště rizikové. Tím se zajistí, že tyto dřeviny nebudou v lesích převažovat a budou se pěstovat pouze v takovém množství, které neohrozí stabilitu celých lesních komplexů.

- Doplnit přípravné dřeviny při obnově holin, například břízu, jeřáb, vrbu, olši šedou a další druhy. Stanovit, že za přípravné dřeviny se považují rovněž všechny ostatní nevyjmenované přípravné dřeviny, které se na daném místě přirozeně zmladí (s výjimkou geograficky nepůvodních druhů).

Zdůvodnění: Odolnost lesů, které vyrostou na nynějších (kalamitních) holinách, by zvýšilo použití takzvaných přípravných dřevin (například břízy, jeřábu, osiky a dalších druhů), jež zlepší stav lesní půdy zničené předchozí smrkovou kulturou a holosečí a vytvoří ochranu později vysazeným cílovým dřevinám. Návrh vyhlášky projednávaný od května 2018 to nově umožňuje, ale je nutné v něm rozšířit škálu přípravných dřevin o další druhy (zejména jeřáb, olši šedou a další) a prodloužit jejich dobu obmýti, aby tyto porosty skutečně mohly splnit svou funkci. Tou je příprava prostředí pro obnovu cílových dřevin přirozené druhové skladby, ale také dlouhodobé přirozené stínění, které tvoří podmínky pro věkové a výškové rozrůznění lesů s cílem dosáhnout různověkého porostu přirozenou cestou.

- Prodloužit doporučená rozpětí obnovní doby.

Zdůvodnění: Aby budoucí porosty nebyly znovu na velkých plochách stejnověké (což hrozí zejména u aktuálně velkoplošně se rozpadajících porostů severní Moravy), je třeba prodloužit obnovní doby, aby bylo možné rozložit těžbu do delšího období.

- Rozvolnit dobu obmýti, tzn. prodloužit doporučená rozpětí a v některých případech umožnit i jejich zkrácení, přičemž by se měla zohlednit kategorizace lesů.

Zdůvodnění: Na některých stanovištích (zejména vodou ovlivněných a v chráněných územích, ale i některých dalších) by bylo třeba ponechat lesy do vyššího stáří. Jinde zase začít s obnovou lesů dříve (například v místech, kde byl vysázen smrk na nevhodná stanoviště).

- Doplnit hospodářská doporučení pro lesy obhospodařované hospodářským způsobem výběrným.

Zdůvodnění: V lesích s bohatou strukturou, kde jsou stromy různého věku, obhospodařovaných výběrnými metodami s nepřetržitou obnovou a dobou obnovní je nutné stanovit pro plánování hospodaření jiné parametry, než je obmýti a obnovní doba (založené na věku), a to minimální porostní zásobu a celkový roční přírůst. Tyto parametry lze zjistit při obnově lesních hospodářských plánů metodou provozní inventarizace lesa. Pro případy, kdy nejsou k dispozici údaje o zásobě a přírůstu zjištěné opakovanou inventarizací, by vyhláška měla stanovit jejich hodnoty pro jednotlivé hospodářské soubory. Z těchto hodnot by se pak počítala celková maximální výše těžby jako závazný ukazatel lesního hospodářského plánu tak, aby bylo podobně jako v lese věkových tříd garantováno, že nedochází k přetěžování lesů.

- Vytvořit cílové hospodářské soubory lesa nízkého, středního a bohatě strukturovaného se základními hospodářskými doporučeními.

Zdůvodnění: Podobně jako vyhláška stanovuje cílové hospodářské soubory (lesy na podobných stanovištích) a pro ně pak hospodářská doporučení pro lesy vysoké, měla by je stanovit i pro lesy nízké a střední, aby vlastníci měli vodítko při hospodaření a orgány státní správy měřítko pro kontrolu. Absence v současné vyhlášce vlastníků velmi komplikuje hospodaření.

- Pro všechny hospodářské soubory (HS), do nichž jsou zařazeny soubory lesních typů (SLT), případně lesní typy (LT), např. prameniště, která jsou ovlivněna vodou, vylišit vedle porostních typů (PT) i stanovištní typ a upravit hospodářská doporučení s důrazem na společenské funkce související s infiltrací a retencí vody. Následně tato doporučení promítnout do rámcových směrnic hospodaření v oblastních plánech rozvoje lesů pro lesy na vodou ovlivněných stanovištích.

Zdůvodnění: Hospodaření v lesích ovlivněných vodou má významný vliv na stav vodních toků a rychlost odtoku vody z lesů. Proto je potřeba provést revizi mapování těchto stanovišť, upravit hospodářská doporučení ve vyhlášce a následně je rozvést v podrobnějších rámcových směrnicích hospodaření, které jsou v oblastních plánech rozvoje lesů, aby hospodaření v těchto lesích zlepšilo zadržování vody v krajině a omezilo rychlý odtok. Jedná se o opatření 2_5.1 Národního akčního plánu adaptace na změnu klimatu.

§ Vyhláška č. 84/1996 Sb., o lesním hospodářském plánování

- Umožnit hospodářskou úpravu bohatě strukturovaných lesů – tj. lesů, kde je cílovým hospodářským způsobem les výběrný jinou metodou.

Zdůvodnění: Vyhláška č. 84/1996 Sb. stanovuje postup při lesním hospodářském plánování. Je nutné upravit ji tak, aby vlastníkům hospodářícím nepasečnými způsoby umožnila využít místo modelu lesa věkových tříd model založený na tloušťkové struktuře a přírůstu, a údaje pro LHP zjišťovat provozní statistickou inventarizací. Dále je zapotřebí doplnit informační standard Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů.

§ Vyhláška č. 139/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o přenosu semen a sazenic lesních dřevin, o evidenci o původu reprodukčního materiálu a podrobnosti o obnově lesních porostů a o zalesňování pozemků prohlášených za pozemky určené k plnění funkcí lesa

- Upravit minimální počty sazenic a zrušit podmínku pro splnění zalesnění, která požaduje rovnoměrné rozmístění sazenic po ploše.

Zdůvodnění: Vyhláškou č. 139/2004 Sb. se mimo jiné stanovují podrobnosti o obnově lesních porostů. Určuje, kolik sazenic na hektar musí vlastník použít při výsadbě, a vymezuje povinnost jejich rovnoměrného rozmístění. Povinné počty sazenic mnohonásobně převyšují počty stromů v dospělém porostu. Úprava by měla dát vlastníkům větší volnost v tom, jak dosáhnou zajištěného porostu. V nastávající době, kdy budeme spíše sledovat samotné zachování porostů dřevin stromového vzrůstu (lesů) a biologické různorodosti, ochrany půdy, vod atd., není nutné, aby byl každý ar porostlý stromy v přesně stanoveném sponu. Naopak přirozeně (i uměle) vzniklé mezery přiměřené velikosti (uchovávané u stromů po jejich obvodu trvale zavětvení až k zemi) jsou pro mechanickou i ekologickou stabilitu porostů a pro biodiverzitu žádoucí a stát by měl vlastníkům lesa ponechání takových nezalesněných mezer umožnit. Rovnoměrné rozmístění sleduje produkční cíle, jež jsou obvykle prioritním zájmem vlastníka lesa, a není třeba, aby je stát nařizoval a takto zasahoval do vlastnických práv.

§ Nová vyhláška o stabilizaci vodního režimu lesů na vodou ovlivněných stanovištích a revitalizaci lesních vodních toků, jejich niv a mokřadů (splňující požadavky vodní legislativy na integrované plánování v povodí) a související úpravy vyhlášky č. 178/2012 Sb. k zákonu o vodách

- Revidovat stávající odvodnění lesních půd tak, aby byl obnoven přirozený vodní režim, a k tomu využít přirozené a přírodě blízké postupy. Technické odvodnění zachovat pouze ve výjimečných případech, kdy by obnovou přirozeného vodního režimu došlo k neodvratným škodám na související infrastruktuře (cestní síti, zástavbě apod.) nebo k narušení historicky vzniklého krajinného rázu (například na Třeboňsku).

Zdůvodnění: Návrh navazuje na doplnění lesního zákona (viz výše). Naplňuje opatření 2_2.1 Národního akčního plánu adaptace na změnu klimatu.

- Pro horské potoky, bystřiny a vodní toky na PUPFL (pozemky určené k plnění funkcí lesa) stanovit referenční stav vodotečí, jejich niv, mokřadů a prameništ. Návazně zpracovat metodiku nejlepší dostupné praxe pro různé geomorfologické celky do oblastních plánů rozvoje lesů.

Zdůvodnění: Referenční stavy vodotečí jsou v současné době stanoveny pouze pro vodní toky od 4. řádu (Strahler) a i zde většinou jen dosti povšechně. Stanovení referenčního stavu bude sloužit jako vodítko pro financování opatření na revitalizaci vodních toků a mokřadů, zpomalení povrchového odtoku vody a zlepšení její infiltrace do podzemí a také při stabilizaci erozně akumuláčních procesů. Zároveň je potřeba specifikovat postupy v lesním hospodářství podél vodních toků.

§ Vyhláška č. 178/2012 Sb. k zákonu o vodách

- Umožnit ponechání mrtvého dřeva ve vodních tocích, a to takovým způsobem, aby zároveň nevzniklo zvýšené riziko ohrožení infrastruktury. K tomu lze využít již zpracovanou metodiku selektivního managementu dřevní hmoty ve vodních tocích.

Zdůvodnění: Pro zpomalení odtoku, zlepšení stavu vodních toků i biodiverzity vodních toků

je klíčovým opatřením ponechat padlé stromy tam, kde je to možné. Vhodné je soustředit kapacity na vyklízení nebo stabilizaci mrtvého dřeva nad mosty, cestami a sídly, kde v současnosti často můžeme rizikové dřevo nalézt. Existují přitom exaktní data popisující, při jakých vzájemných parametrech kmenů a vodního koryta nedochází při vysokých vodních stavech k transportu kmenů na delší vzdálenosti. Podrobnosti uvádí volně dostupný metodický dokument MŽP „Význam a management dřevní hmoty v tocích – příručka pro monitoring, management a využití dřevní hmoty ve vodních tocích“. Podle toho je nutné upravit omezení ve vyhlášce č. 178/2012 Sb. k zákonu o vodách.

Vyhláška č. 101/1996 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o opatřeních k ochraně lesa, vzor služebního odznaku a vzor průkazu lesní stráže

- Umožnit nekácet kůrovcové stromy, ze kterých již většina kůrovců vyletěla.

Zdůvodnění: Stromy, ze kterých již většina kůrovců vyletěla (vždy malé množství kůrovců ve stromech pod kůrou zůstává), nepředstavují riziko šíření kůrovce. Jejich kácení zbytečně odčerpává kapacity potřebné pro asanaci stromů, z nichž kůrovec ještě nevlétl. Podle důvodové zprávy to již vyřešila letos provedená novela. Nová formulace však není jednoznačná a bylo by jí vhodné ještě zpřesnit.

- Upravit postup v ochraně lesa v případě kalamit.

Zdůvodnění: V souvislosti s prognózami vývoje klimatu a lesní vegetace lze očekávat další epizody plošného hynutí zejména smrkových lesů, doprovázené především rozsáhlými kalamitami působením tzv. hmyzích škůdců. Kromě nových úprav vyhlášky umožňujících například vyhlášení mimořádného stavu je v takových situacích zapotřebí blíže specifikovat postup: vytvoření kalamitního štábu složeného ze zástupců významných vlastníků a správců lesa, státní správy lesů a ochrany přírody, odborných institucí, krajů, dodavatelů práce a dalších. Na základě vyhodnocení situace v dané oblasti, tedy především stavu napadení, geomorfologie terénu, dopravní přístupnosti a podobně i stanovených prognóz, je následně zapotřebí soustředit kapacity přednostně do oblastí, v nichž budou zásahy nejefektivnější z hlediska zamezení dalšího šíření škůdců, a naopak v případě

nedostatku kapacit ustoupit od zásahů v místech, kde je jejich efekt menší nebo s významnějšími důsledky z hlediska poškození lesního prostředí.

Zákon o ochraně přírody a krajiny

- Definovat způsoby a pravidla ponechání území samovolnému vývoji.

Zdůvodnění: Existence míst s divokou přírodou je jednou ze základních podmínek fungování zdravých lesů. Ačkoli je ochrana přírodních procesů spolu s druhovou ochranou a ochranou stanovišť jedním z pilířů ochrany přírody, není v zákoně o ochraně přírody samostatně přesněji definovaná. Specifikovaná je pouze pro území národních parků. Počítá se s ní ale také v národních přírodních rezervacích a dále v dalších segmentech jiných chráněných území. Může být zajištěna také mimo síť zvláště chráněných území smluvní ochranou. Z důvodu absence definic (neboť se nejedná o bezzásahovost) a postupů se o způsobech jejího uplatnění vedou nekončící diskuze, které by jasné zakotvení v legislativě mělo vyjasnit a ukončit.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu

- Zrušit zákaz zakládání kultur dřevin v 1. a 2. třídě ochrany zemědělského půdního fondu (§ 3 odst. 5).

Zdůvodnění: V rámci boje proti suchu je nezbytné umožnit v oblastech s nízkou lesnatostí pěstovat porosty dřevin, které rozčlení scelené lány polí. K tomu je vhodné využívat tzv. agrolesnické systémy, které jsou zajímavé nejen z ekologického, ale i produkčního hlediska. Zákaz zakládání kultur dřevin v 1. a 2. třídě ochrany zemědělského půdního fondu tomu však brání. Agrolesnické systémy přitom půdu chrání a zlepšují její vlastnosti.

Novela mysliveckého zákona by měla zavést účinnou ochranu lesů a polí před škodami způsobenými přemnoženou zvěří.

Zákon o myslivosti, navazující vyhláška č. 553/2004 Sb., o podmínkách, vzoru a bližších pokynech vypracování plánu mysliveckého hospodaření v honitbě, a vyhláška

č. 55/1999 Sb., o způsobu výpočtu výše újmy nebo škody způsobené na lesích

- Plán lovu zvěře odvozovat výhradně od míry škod na lesních ekosystémech a zemědělských plodinách. Vyhlášku definovat, co jsou nepřiměřené škody, při jejichž dosažení je třeba navýšit plán lovu.

Zdůvodnění: Současný myslivecký systém a zákon o myslivosti umožňují myslivcům a podnikatelům, kteří si pronajímají honitby a jezdí zvěř lovit, zvěř v lese „chovat“ téměř jako ve chlévě. Navážejí do lesů tuny krmení a vykrmováním zvěře udržují její početní stavy mnohonásobně vyšší, než kolik by lesy samy užívaly. Důsledkem toho vysoce přemnožená spárkatá zvěř spásá velkou část přirozeného zmlazení stromů i sazenic, které lesníci do lesů vysadí. Mnohem více než smrky jim přitom chutnají listnáče a jedličky, které nutně potřebujeme do lesů vrátit. To je spolu se smrkovými monokulturami a holosečemi jedna ze tří hlavních příčin špatného zdravotního stavu našich lesů. Podle poslední inventarizace škod na lesích je v České republice zvěří zničeno nebo vážně poškozeno v průměru 64 % vysazených melioračních a zpevňujících dřevin, tedy listnáčů a jedlí. Úprava způsobu plánování lovu v zákoně o myslivosti musí nastolit rovnováhu mezi lesem a zvěří. Je třeba nastavit pravidla tak, aby v případě dostatku nepoškozených mladých stromků v lese bylo i více zvěře, v budoucnu třeba i více než dnes, kdy zvěř ve smrkových monokulturách nemá dostatek potravy. Pokud však je nadměrné množství mladých stromků poškozených, lov se dočasně zvýší. Vyhláška stanoví přiměřenou míru poškození lesů spárkatou zvěří: je přirozené, že zvěř některé stromky okouše, ale míra jejich poškození by měla klesnout na 10–20 %.

- Stanovit, aby při nepřiměřeném poškození lesních ekosystémů zvěří ztratil nájemce honitby právo na přednostní uzavření nájemní smlouvy na další období.

Zdůvodnění: Protože pokuty, které by měla státní správa myslivosti udělovat za nedodržení stavů zvěře, se ani přes zřejmé problémy v praxi nevyužívají, a tedy ani neplní svůj účel, je potřeba do zákona o myslivosti zavést další nástroje, které budou stimulovat nájemce honiteb k dodržování pravidel.

- Zrušit zákaz odlovu zvěře v odchyťových zařízeních.

Zdůvodnění: Ačkoli proti odlovu zvěře v odchyťových zařízeních panuje velký odpor mezi myslivci,

kteří jej vnímají jako porušení mysliveckých tradic, je to způsob mnohem prospěšnější, účinnější a humánnější než jiné způsoby lovu (na čekané, na naháňkách či nátlačkách). Umožňuje totiž vybrat a odlovit přednostně slabší či nemocné kusy zvěře a výrazně snižuje riziko jejich utrpení, ke kterému dochází při postřelení, pokud myslivec netrefí přesně. Toto riziko je mnohem vyšší při tradičním lovu zvěře, která je v pohybu a většinou za soumraku, než v odchyťových zařízeních, tedy malých oplocených obůrkách.

- Eradikace jelena siky ve volné přírodě a přesunutí jeho chovu výhradně do obor.

Zdůvodnění: Problémy s přemnoženou spárkatou zvěří významně komplikuje tento rychle se šířící asijský druh jelena, který lesy poškozuje více než domácí druhy. Jelen sika se navíc kříží s jelenem evropským, a tím ohrožuje jeho zachování jako našeho původního druhu.

- Upravit výpočet škod na lesích tak, aby vyčísloval skutečnou výši škod při nadměrném poškození lesů zvěří.

Zdůvodnění: Způsob výpočtu škod na lesích způsobených spárkatou zvěří, který stanovuje vyhláška č. 55/1999 Sb., je zastaralý, při aplikaci v reálných podmínkách ani zdaleka nedosahuje výše skutečných škod a nepočítá s velkými náklady vlastníků na zamezení těmto škodám.

Speciální zákon o státním podniku Lesy České republiky by měl zajistit, aby byly státní lesy transparentní a plnily nejen funkci šetrné produkce dřeva, ale také environmentální a společenské funkce.

Samostatný zákon o státním podniku Lesy České republiky

- Státní lesy by měly být vzorem pro ostatní vlastníky lesů, zejména v oblasti ekologické a sociální.
- Vymezit objednávku služeb ve veřejném zájmu (podrobněji viz KA 17 NLP II).
- Zavést platbu (finanční rentu), kterou Lesy ČR odvádějí z hospodaření v lesích státu (viz KA 17 NLP II).
- Státní lesy nebudou příjemcem náhrady újmy za omezení hospodaření z důvodu naplňování veřejného zájmu, ale budou vyčíslovat a zveřejňovat

výši takto vzniklé ekonomické újmy. Tato částka se bude z renty odečítat (viz KA 17 NLP II).

- Upravit specifika zadávání zakázek v lesním hospodaření ve vztahu k zákonu o zadávání veřejných zakázek.

Zdůvodnění: Státní podnik Lesy ČR hospodaří na polovině všech domácích lesů. Způsob, jak si v nich počíná, tedy ovlivňuje celkový stav našich lesů i české krajiny. Veřejné, státní lesy přitom patří v podstatě nám všem. Neustálé problémy a spory, které se v souvislosti s činností s. p. Lesy ČR objevují, by mohl do značné míry vyřešit a předcházet jim speciální zákon o státním podniku Lesy ČR. Měl by jasně stanovit, že státní podnik hospodaří v lesích s cílem naplňování veřejného zájmu, a dát státním lesům jasně

zadání pro jejich transparentní fungování, které by zahrnovalo nejen šetrnou produkci dřeva, ale také vymezené environmentální a společenské funkce. Ekonomické újmy vzniklé kvůli naplňování tohoto veřejného zájmu by se odečítaly z finanční renty odváděné podnikem do státního rozpočtu. Tento nesplněný úkol Ministerstva zemědělství a předchozích vlád je obsažen v Národním lesnickém programu (klíčová akce 17^a), který schválila vláda v roce 2008. V opatření 17.5 v tomto dokumentu je uvedena základní osnova zákona o s. p. Lesy ČR. Zákon by měl rovněž upravit specifika zadávání zakázek v lesním hospodaření ve vztahu k zákonu o zadávání veřejných zakázek tak, aby zadávání zakázek Lesů ČR v praxi zohledňovalo kromě ceny i další důležité faktory, jako jsou kvalita provedené práce, místní znalost a další.

II. Certifikace

Zavedení pravidel zdravého hospodaření podle standardů mezinárodně uznávané lesní certifikace FSC (Forest Stewardship Council), která garantuje vyváženou ekonomickou, sociální a ekologickou funkci lesů.

- Ministerstvo zemědělství by mělo nechat zavést na významné části lesů v majetku státu na vhodných místech certifikaci FSC, která bude garantovat šetrné hospodaření ve veřejných lesích.

Zdůvodnění: Nynější krize lesů vyžaduje rychlejší změny v hospodaření, než k jakým se dostaneme postupnou změnou legislativy. Řešením je péče o lesy podle kvalitního certifikačního standardu. Ministerstvo zemědělství by mělo na významné části výměry státních lesů okamžitě rozhodnout o zavedení pravidel zdravého hospodaření podle standardů mezinárodně uznávané lesní certifikace Forest Stewardship Council (FSC), jež garantuje dlouhodobě udržitelnou rovnováhu ekonomických, sociálních a ekologických funkcí. Standard FSC vede k šetrnějšímu hospodaření, které připravuje lesy na změny klimatu.

Certifikát FSC u nakupovaného dřeva zároveň vyžaduje dřevozpracující průmysl, ve stále větší míře zejména nábytkářský a papírenský. Například společnost IKEA se zavázala, že od roku 2020 bude svým zákazníkům nabízet pouze výrobky z recyklovaných materiálů nebo ze dřeva, které prokazatelně pochází ze šetrně obhospodařovaných lesů. Dřevo s FSC certifikátem ale poptává i mnoho dalších firem. Podle Asociace českých nábytkářů hrozí ztráta více než 4 000 pracovních míst, nebude-li k dispozici dřevo s FSC certifikátem z českých lesů⁵. Zatímco papírny musejí dřevo s FSC certifikátem dovážet z Polska a dalších zemí, české dřevo se místo domácího zpracování vyváží v surovém stavu do zahraničí. Proto na zavedení FSC tlačí i Svaz průmyslu a dopravy ČR či Hospodářská komora ČR.

III. Úprava finanční podpory

Podmínky lesních dotací je třeba změnit tak, aby podporovaly přírodě blízké, udržitelné hospodaření v lesích a zároveň motivovaly majitele lesů k ochraně míst s divokou přírodou. Zavést by se měla konkrétně podpora:

- nepasečného hospodaření, provedená plošnou podporou jako u zemědělců nebo podporou certifikace FSC u nestátních vlastníků;
- použití vyššího podílu dřevin přirozené druhové skladby;
- ponechání starých stromů a tlejícího dřeva v porostech;
- opatření na revitalizaci vodních toků a mokřadů v lesích;
- ponechání porostů samovolnému vývoji;
- hrazení nákladů na odborného lesního hospodáře u malých vlastníků i v případě, že si jej vlastník vybere sám (nejen když mu ho zabezpečuje stát);
- přeměny porostů geograficky nepůvodních a invazivních druhů dřevin (vejmutovka, akát);
- přestaveb přírodě vzdálených lesních porostů;
- dalších opatření zvyšujících biodiverzitu v lesích ve větší míře.

Podpora investic do lesního hospodaření by měla být dále podmíněna splněním minima „zásad dobré praxe“ ohleduplného a k přírodě šetrného hospodaření.

Zdůvodnění: Mají-li lesy stabilizovat krajinu a přinášet dlouhodobě vyrovnané zisky, je třeba do nich i promyšleně investovat. Některé finanční pobídky dnes míří například na opravu či výstavbu nových asfaltových cest, ovšem pro zlepšení stavu našich lesů je nezbytné změnit nastavení podmínek tak, aby dotace podporovaly především přírodě blízké a udržitelné hospodaření v lesích. Podpořit by se mělo zejména nepasečné hospodaření, zvýšení podílu listnáčů a jedlí, ponechávání starých stromů a tlejícího dřeva v porostech a ponechání porostů samovolnému vývoji. Stanovit by se měla i větší podpora dalších opatření zvyšujících biodiverzitu v lesích a získání podpory pro investice do lesního hospodaření by mělo být podmíněno splněním minima „zásad dobré praxe“.

Významnou podporu je třeba směřovat na výrazné zlepšení schopnosti lesů zadržovat vodu a ochlazovat krajinu. Malým soukromým vlastníkům lesů, kteří chtějí o lesy pečovat přírodě blízkými způsoby, by stát měl poskytnout podporu na práci odborného lesního hospodáře, kterého si vlastník sám zvolí (nejedná se přitom o velké finance navíc: již nyní stát práci odborného lesního hospodáře hradí, ale jen v případě, že si jej vlastník nevybere sám; pak totiž tuto funkci vykonává s. p. Lesy ČR ze zákona a mnohdy navíc nemá na tuto roli vyhrazenou odpovídající kapacitu). Finanční podporu potřebují také lesy, ve kterých rostou a dále se šíří geograficky nepůvodní a invazivní druhy stromů (například akát) a v nichž by byl zásah na úkor ekonomiky hospodaření vlastníka.

IV. Změna politiky Ministerstva zemědělství (tzv. Dřevěná kniha) – obchodního modelu a zadávání zakázek u s. p. Lesy České republiky

Je třeba oddělit prodej od těžby dřeva, podpořit zaměstnanost a místo zadávání megatendrů velkým firmám realizovat transparentní malé zakázky přístupné i pro malé místní podnikatele a živnostníky.

- Prodej dřeva je třeba postupně oddělit od těžby a zajišťovat jej ve vlastní režii (zejména aukce na odvozním místě).
- Na každé lesní správě by se mělo začít postupně provádět část prací prostřednictvím vlastních zaměstnanců a zbylou část operativně outsourcovat. Přitom je nutné zásadně zmenšit rozsah zakázek (minitendry) a postupně by měli nejméně 50 % objemu prací provádět vlastní zaměstnanci.
- Pro práci revírníků potřebujeme vytvořit takové podmínky, aby mohli věnovat dostatečnou pozornost péči o lesy a zadávání a kontrole práce dodavatelských firem i zaměstnanců státního podniku. V souvislosti s tím by se měla zmenšit současná rozloha revírů.

Zdůvodnění: Stávající způsob zadávání zakázek a obchodní model Lesů České republiky nepodporuje šetrné hospodaření, připravuje místní lidi o práci v lese a neumožňuje rychle reagovat na kalamitní situace. Stav, kdy jediný podnikatelský subjekt dřevo těží, zároveň jej vyváží na odvozní místo a současně totéž dříví kupuje,

komplikuje kontrolu množství a kvality prodáváného dříví ze strany vlastníka, tedy státu. V důsledku nemožnosti pravidelně inventarizovat skladované dříví prakticky LČR nemohou získat objektivní informaci o množství vytěženého a prodaného dřeva. Je zapotřebí postupně oddělit těžbu dřeva od jeho prodeje a prodej zajišťovat přímo v režii státních lesů, zejména aukcemi na odvozním místě (tedy na skládce v lese, kde si kupující dřevo přebírá).

Současný obchodní model LČR má fatální důsledky také v sociální oblasti: vytlačil z lesa kvalifikovanou pracovní sílu a domácí dělníky. Během několika let by bylo vhodné, aby nejméně polovinu prací prováděly státní lesy prostřednictvím vlastních zaměstnanců a zbytek by zajišťovali místní podnikatelé a živnostníci v rámci malých zakázek. Díky zmenšení revírů by revírníci měli více času na péči o lesy a na kontrolu dodavatelských firem a zaměstnanců, což by přineslo i ekonomickou úsporu. Rozpad lesů nesmí být nadále poháněn zadáváním obřích megatendrů – nepružných a obtížně kontrolovatelných zakázek velkým těžařským firmám.

Závěr

Balíček opatření zpracovalo Hnutí DUHA ve spolupráci s desítkami lidí, kteří mají k věci co říct: lesníky z praxe, biology, univerzitními profesory i terénními pracovníky, neziskovými organizacemi a dalšími aktéry. Celkem tři konzultované verze tohoto dokumentu vznikaly po dobu čtyř měsíců. Můžeme si proto být jistí, že předložené návrhy nejsou jen zbožným přáním nebo snilkovským nápadem, ale představují realistický návrh změny v hospodaření.

Minulá desetiletí nám přinášela luxus, ve kterém jsme byli schopni zajistit obnovu lesů a zároveň z nich ekonomicky těžit, a to i přes setrvávání v hospodářském modelu monokultur a holosečného hospodaření a zanedbání přípravy lesů na změny klimatu. Toto období je ale bezesporu pryč a již se nevrátí. Mají-li v České republice lesy i nadále plnit své ekonomické, sociální a environmentální funkce, je nutné, aby to byly lesy druhově, věkově a strukturálně pestřejší, odolnější a zdravější. A cestu k tomuto cíli představuje právě tento balíček návrhů.

Zdroje informací:

1. Forest Condition in Europe. Technical Report of ICP Forests, str. 28.
2. Čermák, P., Mikita, T. a J. Kadavý. Budoucnost hospodaření se smrkem v období předpokládaných klimatických změn. Lesnická práce, 2017/3.
3. Stanovisko vědců a odborných pracovníků k ochraně českých lesů. 2006. Dostupné například z: www.orlickehory.net/aktuality/stav_lesu.htm.
4. Klíčová akce 17 Národního lesnického programu, str. 17.
5. Bez certifikace FSC v českých lesích zaniknou tisíce míst. Týden, 2. listopadu 2017.

www.zachranmelesy.cz

Vydalo Hnutí DUHA, 2018
Zpracovali: Jaromír Bláha a Jan Skalík

Hnutí DUHA, Údolní 33, 602 00 Brno, info@hnutiduha.cz, www.hnutiduha.cz